

Wat te doen met overtollig zand?

Het zandwallenlandschap van Ouddorp

Rondom Ouddorp op het eiland Goeree vind je uitgegraven akkers met greppels en houtwallen in een landschap van bochtige weggetjes. Ze hebben tot de verbeelding sprekende namen als haimeet en schurveling. Het zijn de resten van een bijzondere vorm van duinlandbouw. Dit authentieke zandwallenlandschap verdient alle steun om behouden te blijven.

Tekst: Frans Beekman

Houtwal met eiken en bloeiende brem naast een 'mieneg' op de Kleistee bij Ouddorp, door maai-beheer is het nu een kruidenrijk grasland. Foto: Jan Baks

duiden op een ouderdom uit de zesde tot achtste eeuw. Later, in de dertiende tot vijftiende eeuw, werd een nieuwe strandhaak met hogere duinen aan de Noordzeekant gevormd. Daardoor werden de Oost-, Middel- en Westduinen toen binnenduinen. Ouddorp wordt al in een oorkonde uit 1105 genoemd en we mogen er van uitgaan dat het omliggende cultuurlandschap in de eeuw ervoor tot stand is gekomen. Dat klopt met gevonden scherven van Pingsdorfaardewerk uit die tijd. De boeren egaliseerden en begreppelden het binnenduin en brachten de schrale top laag op een lage zandwal, met terzijde twee greppels. Dit gebied met bochtige wegen en onregelmatige blokken land, heette het Oudeland van Diepenhorst. In de Oude Nieuwlandpolder uit 1357, ten noorden van Ouddorp, werd het binnenduin ook in cultuur gebracht. De begreppelde akkertjes werden haameet ('haemete') genoemd en de omringende lage zandwal heette schurveling ('schurvelienk'). Op het naastgelegen eiland Schouwen lagen vergelijkbare duinakkers, hier 'haaimannen' genoemd.

Taalstrijd

Onderzoekers uit het begin van de vorige eeuw kwamen van elders en kenden deze woorden niet. Ze begonnen allerlei verklaringen voor deze namen te bedenken. De haaimeten en haaimannen zouden gemeenschappelijk hooiland zijn. In Zeeland ontstond hierover in de jaren 1930 een felle woordenstrijd. Er was zelfs iemand die 'haai' als 'high' las en haaiman uitlegde als hoogman of Noorman! Mogelijk schuilt de oude

Schouwse benaming 'haaysel', dat is de grond die op de omringende zandwal terecht kwam, in de woorden haaiman en haaimet. In 1974 ging ik voor het eerst naar Ouddorp om van de mensen zelf te horen hoe het zat. Dankzij het grote isolement bleken op de eilanden Goeree en Schouwen veel oude landschapselementen en hun typische namen bewaard te zijn gebleven. Het woord schurveling is overigens verwant aan het Engelse 'shelve' of zandbank (denk ook aan hooischelf).

Traditionele landbouw

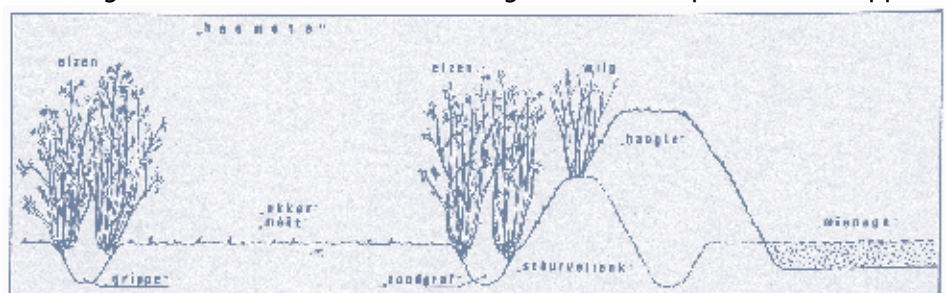
In een landbouwsysteem is altijd sprake van extensief grasgebied en intensief benut akkerland (vergelijk de heidevelden en essen in Oost-Nederland). Op de duinakker of haaimet werd een of twee jaar graan verbouwd tot de grond was uitgeput en het vijf jaar in gras lag. Het gebruik van de haaimet wordt goed beschreven door Hendrik van Dam uit 1680, die schrijft dat bij Ouddorp de 'huisluiden veel haeymeeten bezitten daerse weye van maken, ende altemets eens met boekweyt of rogge besaeyen.' Uit het 'Nommerboeck' (1723) met een beschrijving van alle percelen en hun eigenaar of pachter, blijkt dat de haaimeten als mindere grond een lagere aanslag hadden in de verponding of grondbelasting. In de omringende duinen liet men schapen en koeien grazen.

De smalle akkertjes of 'meetjes' werden door de koeien en bagger van bladafval uit de greppels bemest. Ze staan daardoor wat bol. De elzen langs de greppel werden om de zeven jaar gekapt om te gebruiken als palen en

Binnenduinen op Goeree

In de Vroege Middeleeuwen vormde zich vanuit de monding van het Haringvliet een strandhaak met lage duinen erop, die nu Oost-, Middel- en Westduinen heten. Tussen deze laatste twee duincomplexen lag een duin dat in cultuur werd gebracht en waarop het dorp Ouddorp ontstond. Pot-scherven uit de Merovingische tijd

Tekening doorsnede 'haemete' en 'mieneg' naar ontwerp van Hans Klepper

Wallenlandschap bij Ouddorp 1927

brandhout voor de bakkersovens in het dorp. Deze wisselbouw op 'duinakerweilanden' in de binnenduinen was min of meer zelfvoorzienend. Bij de boerderij was een 'hof' of moestuin voor eigen gebruik. De lage met doornstruiken beplante schurveling was belangrijk als veekering, maar ook als zand- en windvang en als eigendomsgrens. Tegenwoordig zijn er rond Ouddorp nog enkele kilometers schurveling bewaard gebleven.

Uutmienen voor intensieve tuinbouw

De bevolkingsdruk in de negentiende eeuw vroeg om een intensiever gebruik van de grond op Goeree. Ook de landbouwcrisis van 1880 met dramatisch dalende graanprijzen zorgde voor veranderingen. Door een sterkere polderbemaling zakte het grondwater in de binnenduinen. Om dichterbij het grondwater te kunnen verbouwen, ging men ertoe

over 's winters de haaiemeet met een halve meter tot 90 centimeter te verlagen en het zand op de oude schurveling te brengen. Deze zandwal werd wel drie à vier meter hoog en tot tien meter breed. Met de eenvoudige naam hoogte ('hoagte') werd de nieuwe zandwal aangeduid. Op Goeree was er geen oplossing mogelijk voor het uitkomende zand, elders zou het allemaal verkocht zijn voor spoordijken, wegeaanleg of stadsuitbreiding. De uitgegraven haaiemeet heette 'mienegte', afgeleid van uitmijnen ('uutmienen'). Het uitmijnen begon aan het einde van de negentiende eeuw en ging door tot 1950. De teellaag van twintig centimeter werd apart gelegd en na het uitgraven weer teruggebracht. Van nature groeide er veel brem op de hoogten. De plantengroei van de noord- en oosthelling met eikvaren verschilt sterk van de veel drogere en zonniger zuidhelling met buntgras, zandzegge en schapenzuring. Ook werden er dennen op de hoge zandwallen geplant.

Haaiemeet genaamd Marend bij de Stelleweg in Ouddorp. Op de voorgrond een schurveling met eikvaren, links een hoogte naast een uitgegraven haaiemeet
Foto: Jan Baks

Uitgemijnd land met vroege aardappelen tussen zandwallen achter de Dijkstelweg in Ouddorp
Foto: Jan Baks

Op de diep gelegen tuinbouwgrond teelde men arbeidsintensieve gewassen als vroege aardappelen, sjalotten, graszaad en bloemzaden zoals slaapmutsjes en Oost-Indische kers. In een paar jaar had men zo de kosten van het uitmijnen terugverdiend. Deze alom aanwezige zandwallen geven het landschap een bijzondere aanblik, die je nergens anders langs de Nederlandse kust ziet. Ten onrechte worden ze ook wel schurvelingen genoemd. Vroeger stond op de 'hoagte' vaak een geit aan een ijzeren pin. Tussen de wallen lopen soms smalle paden die op een holle weg lijken. In 1953 zijn enkele hoogten afgegraven voor zandwinning. Later zijn ze nog afgegraven voor dijkverzwaringen en de aanleg van de N57. Er is nog ongeveer honderd kilometer van deze hoge zandwallen aanwezig. Een andere verbetering van de landbouwgrond rond Ouddorp was het omhoog halen van kleigrond ('spier') en het omlaag werken van het oppervlaktezand. Dit gebeurde tussen 1910 en 1930 aan de zuidkant van het dorp, waar onder het duinzand schorklei lag. Dit 'omzetten' ging wel

tot drie meter diep. Het was allemaal handwerk: met spa en kruiwagens werd er in die jaren heel wat afgeploeterd.

Ontwikkelingen na de Deltawerken

Het eiland Goeree-Overflakkee kreeg tussen 1964 en 1971 bruggen en dammen naar alle kanten. Daardoor veranderde het eiland enorm. Het opvallendst was de enorme toename van de verblijfsrecreatie, die snel volgde. Juist in de door zandwallen beschutte percelen was het aantrekkelijk om uit de wind en uit het zicht een camping te beginnen. Ouddorp werd een gewilde plek voor mensen uit de Randstad die nu binnen een uur op Goeree waren. Heel wat sneller dan vroeger met die veerboten en stoomtrammetjes! Desondanks bleef de intensieve tuinbouw op veel plaatsen gelukkig bestaan. Er kwamen maatregelen tot behoud van de zandwallen. De ingesloten percelen hebben nu vaak een beschermde landbouwbestemming. Sommige hoogten zijn losse elementen in het landschap geworden.

De wegenstructuur bleef ook behouden.

Geheel nieuw is het gebruik van percelen voor zonnepanelen, die dankzij de hoge zandwallen ook aan het zicht zijn onttrokken. Uit de lucht is dit 'energielandschap' goed zichtbaar. Daarmee wordt het er niet fraaier op. Uit de bevolking zelf is nu een burgerinitiatief gestart: 'Ouddorp Kust Ruimte Rust' (OKRR). Samen met de Vereniging voor Natuur- en Landschapsbescherming Goeree-Overflakkee proberen deze betrokken bewoners het mooie cultuurlandschap te behouden. Op de gemeentelijke overheid rust een zware taak om de juiste keuzen voor de toekomstige ruimtelijke inrichting te maken. ●

Frans Beekman is historisch geograaf en oud-leraar aardrijkskunde